

Riitta Pyykkö

Läheinen ja kaukainen naapuri

Kuolemajärvi-juhla Turku 11.9.2016

Kun aloitin venäjän kielen ja kirjallisuuden opiskelun 1970-luvun alkupuolella, valintani takana ei ollut tuolle ajalle tyypillinen kapina edellisen sukupolven arvomaailmaa vastaan eikä poliittinen valinta, vaan halu ymmärtää.

Kiinnostukseni oli syntynyt Venäjän historian ja kirjallisuuden kautta: tuntui, että niiden ymmärtämiseksi pitäisi päästä käsiksi alkukielisiin lähteisiin. Myös kieli itsessään oli jo alkeiden perusteella osoittautunut mielenkiintoiseksi ja haasteelliseksi.

Se mitä en ollenkaan osannut ennakoida oli, että mukana tulisi pysyvä tehtävä selittää kaikkea mahdollista Neuvostoliitossa tapahtuvaa ja vastata loputtomiin Neuvostoliittoa ja Venäjää koskeviin kysymyksiin.

Venäjä oli ja on lähellä, uteliaisuutta ja ihmettelyäkin herättävä, mutta erilainen ja oudoksuttava.

Hyvin usein Venäjästä puhuttaessa siteerataan 1800-luvulla vaikuttaneen runoilija Fjodor Tjuttševin säkeitä, joiden ajatus on, että Venäjää ei voi ymmärtää järjellä tai arvioida tavanomaisin mitoin. Sen ominaislaatu on niin erityinen, että siihen voi vain uskoa. Runo kehottaa siis jättämään tiedon ja järkeilyn sivuun ja puhuu asenteesta, ei merkityksistä.

Otan seuraavassa esille joitakin teemoja, joihin olen joutunut yhä uudelleen palaamaan viimeisten neljänkymmenen vuoden ajan. Teemoja, joista minulta on kyselty, Venäjästä maana tai venäläisistä kansana.

Venäjä haluaa esiintyä vahvana, ja venäläisten katsotaan haluavan itseään johdettavan lujalla kädellä. Maa on hierakkinen ja byrokraattinen.

Venäjällä on totuttu itsevaltaisuuteen, ja maan johtajista eri vuosisadoilta löytyy monta voimakkaan vallan ja mielivallan käyttäjää. Valtio on 1500-luvulta asti ollut hyvin keskus- ja Moskova-johtoisesti hallittu niin ennen neuvostoaikaa, sen mittaan kuin sen jälkeenkin.

Omaan maahan liittyy oma kieli, venäjä, jolla on hyvin suuri symbolinen merkitys. Venäläisten ns. vieraspelkoisuus näkyy myös suhtautumisessa kieleen: venäjän kielen puhtauden suojeleminen liiallisilta ulkoisilta vaikutteilta on kunnan kansalaisen ominaisuus.

Ongelmat on pyritty ratkaisemaan laajentamalla aluetta, ei pysähtymällä paikalleen ja keskittymällä käytännön ongelmanratkaisuun. 1990-luvulla – jota nykyisin usein anotaan sekasorron ajaksi - alueet saivat enemmän itsenäisyyttä ja paikalliset keskuksat vahvistuivat, mutta nyt on toisin. Kuten presidentti Putin jo kautensa alkupuolella lausui: ”Jossain vaiheessa monet tekivät sen johtopäätöksen, että presidentti ei enää ole vallan keskus. Aion toimia niin, että kenellekään ei enää syntyisi moisia illuusioita.”

Voimakas hallitsija on samalla kuitenkin maan isä, ja hyvän hallitsijan perinne vahva. Kuten livana Julma kirjoitti alamaisistaan: ”Tsaarilla on vapaus palkita heidät ja hänellä on myös vapaus mestata heidät”. Vallan ja kansan suhde perustuu perinteisesti käsitykseen perheestä, ei sopimukseen kansalaisten ja vallan käyttäjien kesken ja lakeihin, kuten meillä. Historian merkkihenkilöistä Pietari Suuri on isähahmona ylivertainen, voimakas ylhäältä alas uudistaja, ja myös nykyisen valtionpäämiehen ihanne. Onkin sanottu, että jos Venäjän vaaleissa ovat vastakkain suvaitsevainen ja rauhanomainen ehdokas sekä suvaitsematon ja kovapintainen, venäläiset valitsevat aina jälkimmäisen.

Hallitsijan tulee kuunnella hurskaita neuvonantajia ja karkottaa huonot. Jos vaikeuksia ja onnettomuuksia on, niistä ei silloin syytetä hallitsijaa itseään vaan

hänen kehoja neuvonantajiaan. Jos joku kritisoi valtaa, hän häiritsee vahvan valtion rakentamista.

Myös venäläisen kansanluonteen erityispiirteet puhuttavat, sekä suomalaisia että venäläisiä itseään. Stereotypit ja yleistyksen ovat vaarallisia, mutta ne ohjaavat monella tavalla ajatteluamme, ja siksi ne on tärkeä tunnistaa. Oma on lähellä, sen me näemme yksityiskohtaisena, vieras on helposti yksi ja yksinkertaistettu.

Venäläiset nähdään usein äärimmäisyysihmisinä, jotka menevät kaikessa mahdollisuuteen ja joita muiden siten on vaikea ymmärtää. Kuten on sanottu, ”Venäjällä elämän tärkein sääntö on: täällä ei ole mitään sääntöjä, vain poikkeuksia.”

Yksilöllä ja yksilön oikeuksilla ei perinteisesti ole ollut suurta arvoa – ellei kyse ole maan hallitsijasta. Yksilö ei myöskään mielellään ota vastuuta vaan siirtää sen ylemmälleen. Toisaalta yksi maan ikuisia ristiriitoja on anarkistinen suhtautuminen normeihin. Vaikka valtio on kahlinnut, ihminen on halunnut olla hengeltään vapaa. ”Mitäpä laeista, kun on tutut tuomarit” – sanoo vanha sananlaskukin.

Vaikka venäläisillä siis perinteisen käsityksen mukaan on laeva luonto, *širokaja natura*, he ovat myös äärimmäisen kärsivällisiä. Venäläinen odottaa ihmettä, mutta ellei se tule, ei hän katso voivansa omalla toiminnallaan asialle mitään. Raskaat historialliset kokemukset ovat opettaneet kohtalonuskoon, ehkä teeskentelemäänkin saamatonta. Miksi olla tarmokas, kun milloin tahansa voi tulla mongolien hyökkäys tai vallankumous tai tsaari ottaa kaiken itselleen? Ihmeeseen sen sijaan on kannattanut panna toivonsa, onhan tsaarikin voinut myös antaa. Kärsimättömyyden ja kärsivällisyyden yhdistelmä onkin yksi Venäjän arkipäivän keskeisiä ristiriitaisuuksia, jota suomalainen usein oudoksuu.

Usein unohdettu taustatekijä edellä kuvatulle on maassa useita satoja vuosia vallinnut maaorjuus, jonka aikana ihminen oli myynnin ja ostamisen kohde, täysin riippuvainen isäntäväestään. Jos ajatellaan tarkemmin, maaorjuus lakkautettiin vasta vuonna 1861, ja on selvää, että vuosisataisen kulttuurin muutos on aikaa vievä. Aika 1860-luvun ja seuraavan vuosisadan

kollektivisoinnin välillä ei tältä kannalta ollut pitkä: itsenäisen toimijan kulttuuria ei ehtinyt syntyä.

Perhe, suku ja ystävät ovat tärkeitä. Venäläinen on seurallinen ja tunteellinen ja myös ilmaisee tunteensa. Kultaiseen keskitiehen pyrkiminen ei ole tavoittelemisen arvoista harmoniaa, vaan tylsää keskinkertaisuutta (tällaisen ikävyyden venäläiset usein liittävät suomalaisiin). Voimakkaat positiiviset ja voimakkaat negatiiviset tunteet ovat arvokkaita ja aitoja. Yhdessä lähipiirin kanssa iloitaan ja surraan, yhdessä pyritään ratkaisemaan ongelmat.

Iso osa koko ihmiskunnalle kertyneestä tietämyksestä on nykyisin jokaisen älypuhelimien käyttäjän ulottuvilla. Kuitenkin asiat tuntuvat yhä enemmän olevan sitä miltä ne näyttävät ja millaisina ne esitetään. Tutkittua ja analysoitua tietoa jopa tietoisesti vieroksutaan, ja historiaa käytetään helposti myös väärin.

Monet nykyajan asenteet ja ilmiöt ovat kuitenkin pitkän jatkumon tulosta ja vastaus moneen kysymykseen löytyy Venäjälläkin historiasta. Kannattaa siis kysyä: miten Venäjä on päätenyt sellaiseksi kuin se nykyään on? Mistä löytyvät meitä kummastuttavien asioiden juuret?

Me suomalaiset pohdimme usein venäläisyyden arvoitusta. Olisiko syynä se, että venäläinen on ikään kuin samanlainen, eurooppalainen, mutta ei kuitenkaan ihan. Kaksoiskotkan päistäkin toinen katsoo itään, toinen länteen. Ei kunnolla vieras, mutta hämmästyttää usein odotusten vastaisuudellaan. Ja realismia lienee, että on turha odottaa Venäjän muuttuvan länsimaiden kaltaiseksi.

Siteeraan lopuksi tunnettua venäläistä näyttelijää Leonid Filatovia, joka on sanonut: "Emme me venäläiset ole niin yksinkertainen kansa kuin minä meidät halutaan esittää ja minä itsekin itsemme usein esitämme. Venäjä ei ole vain Štšedrinin Venäjä, joka on täynnä hölmöjä. Se on myös Tšehovin ja Dostojevskin Venäjä. Tähän maahan on sotkettu niin paljon: draamaa, farssia ja tragediaa."
